

Перад чытаннем твораў праводзілася паўтарэнне тэорыі санетаскладання. Затым былі прачытаны творы С. Мінскевіча і А. Міцкевіча. Студэнты паралельна прааналізавалі катрэны і тэрцэты ў абодвух тэкстах, выявілі алузіі на твор А. Міцкевіча ў санеце С. Мінскевіча. Было заўважана, што С. Мінскевіч абаліраецца на традыцыі беларускага і сусветнага санетапісання. Разам з тым яго санеты вызначаюцца эксперыментальнасцю ў галіне метрыкі, у іх змесце прысутнічае пэўная іронія, нязвыклая для традыцыйнага санетапісання, але адпаведная сучаснаму светаўспрыманню. Асноўны вынік дадзенай вучэбнай дзейнасці — зацікаўленасць будучых настаўнікаў у чытанні твораў сучасных аўтараў, пашырэнне іх літаратуразнаўчай дасведчанасці. У час гутаркі студэнты паведамлілі, што санеты С. Мінскевіча цікавыя, але нязвыклыя для ўспрымання.

Паказальна тое, што моладзь усё ж аддае перавагу чытанню класічных санетаў. Праведзенае сярод студэнтаў анкетаванне на матэрыяле класічных санетаў М. Багдановіча, А. Міцкевіча і санетаў-наватвораў С. Мінскевіча і Ю. Пацюпы дало наступныя вынікі: 40% апытаных выказаліся за класічныя санеты, 36% аднолькава станоўча паставіліся як да новых форм, так і да класічных, 24% прыхільна аднесліся да санетных знаходак. На падставе гэтых паказчыкаў можна канстатаваць, што ў цэлым назіраецца пазітыўнае стаўленне моладзі да жанравых наватвораў. Неабходна і далей развіваць чытацкі інтарэс студэнтаў на аснове сучасных, у тым ліку наватарскіх твораў, інтэграваць іх у адукацыйны працэс.

Заклучэнне. Эфектыўна развіваць чытацкі інтарэс студэнтаў-філолагаў можна на аснове традыцыйных падыходаў і тэхнік, якія не супярэчаць інтэрактыўнасці выкладання літаратуры. Жанравы падыход з'яўляецца ўніверсальным шляхам вывучэння літаратуры. Пры правільнай арганізацыі навучання ён не фармалізуецца, спрыяе якаснаму развіццю чытацкага інтарэсу студэнтаў.

Спіс цытуемых крыніц

1. *Выготский, Л. С.* Психология искусства / Л. С. Выготский. — Минск : Современное слово, 1998. — 480 с.
2. *Турьшева, О. Н.* Вузовское чтение в эпоху цифровой революции / О. Н. Турьшева // Зарубежная литература в вузе: инновации, методика, проблемы преподавания и изучения : сб. ст. — Екатеринбург, 2010. — Режим доступа: elar.uafu.ru/bitstream/10995/3394/2/lit_in_vus... — Дата доступа: 16.08.2017.
3. *Дубоўская, Т.* «Каб дождж дагаджаў вершаказу, а рэген гутарыў гегн з вершасловам...»: Гутарка з Алесем Разанавым / Т. Дубоўская // Род. слова. — 2010. — № 3. — С. 10—12.
4. *Пятровіч, Б.* Жыць не страшна : фрэскі / Б. Пятровіч. — Минск : Медысонг, 2008. — 256 с.

УДК 81.271.2

Ю. С. Савош, З. І. Корзун

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы

АДЛЮСТРАВАННЕ МЕНТАЛІТЭТУ НАРОДА МОЎНЫМІ СРОДКАМІ (НА ПРЫКЛАДЗЕ НЯМЕЦКАЙ КАЗКІ)

Уводзіны. Сучасны этап развіцця лінгвістыкі, які адзначаецца ўсеагульнай цікавасцю да змястоўнага і функцыянальнага бакоў мовы, паставіў у цэнтр даследавання вывучэнне сувязі мовы з культурай і рэчаіснасцю, якую ён адлюстроўвае, а таксама з чалавекам, унутраны свет якога ён прадстаўляе. Асабліваю цікавасць лінгвістыка праяўляе да культурных феноменаў, калі актуалізуюцца такія праблемы, як мова і культура, дваадзіная роля мовы і культуры ў развіцці асобы.

Вывучэннем праблемы «мова і культура» займаліся такія даследчыкі, як Г. Бруцян, В. Вараб'еў, В. Гумбальт, В. Маслава, Я. І. Пасаў, В. Тэлія і інш. Аналіз навуковай літаратуры сведчыць аб тым, што за час існавання паняцці «мова» і «культура» атрымалі мноства сэнсавых адценняў, і гэта прывяло да розных трактовак і інтэрпрэтацый дадзеных тэрмінаў. На думку Н. Д. Аруцонавай, мова — гэта «сістэма дыскрэтных (членападельных) гукавых знакаў, якая стыхійна ўзнікла і развіваецца ў чалавечым грамадстве, служыць мэтам камунікацыі і здольная выказаць усю сукупнасць ведаў і ўяўленняў чалавека аб свеце» [1, с. 408].

Аналіз навуковай літаратуры ў межах дадзенай праблемы даказвае шматграннасць і неадназначнасць тэрміна «культура». Пры гэтым усе азначэнні грунтуюцца на супрацьпастаўленні культуры як штучнага асяроддзя, створанага спецыфічнай чалавечай дзейнасцю, і прыроды:

- 1) з пункту гледжання семіётыкі культура — гэта «пэўны аб'ём ведаў (інфармацыі), які выпрацоўвае чалавецтва для адекватнай інтэрпрэтацыі таго, што гавораць і робяць людзі» (Н. І. Фарmanoўская);
- 2) духоўны вопыт народа (А. В. Платонаў);
- 3) сукупнасць дасягненняў чалавецтва ў вытворчых, грамадскіх і разумовых адносінах (слоўнік рускай мовы С. І. Ожагава);

4) спецыфічны спосаб арганізацыі чалавечай жыццядзейнасці, прадстаўлены ў прадуктах матэрыяльнай і духоўнай працы, у сістэме сацыяльных нормаў і ўстаноў, у духоўных каштоўнасцях, у сукупнасці адносін людзей да прыроды, паміж сабой і да саміх сябе, а таксама да артэфактаў культуры (прадуктаў культуратворчасці) (Н. І. Фарманоўская);

5) працэс і вынік чалавечай дзейнасці (І. С. Мерзлякова).

Гаворачы аб мове і культуры, варта заўважыць, што, паколькі кожны носьбіт мовы адначасова з'яўляецца і носьбітам культуры, то моўныя знакі набываюць здольнасць выконваць функцыю знакаў культуры і тым самым служаць сродкам рэпрэзентацыі асноўных устаноў культуры. Менавіта таму мова «здольна адлюстроўваць культурна-нацыянальную ментальнасць яе носьбітаў» і існуе неабходнасць разгледзець пытанне аб ўзаемасувязі мовы і культуры [2, с. 175]. Такім чынам, сувязь паміж мовай і культурай можна ахарактарызаваць як узаемадапаўняльную: мова разглядаецца як сродак выражэння культуры: з аднаго боку, мова ўключана ў культуру, з другога — культура ўключана ў мову, бо можа быць адлюстравана ў мове.

Асноўная частка. Дадзенае даследаванне скіравана на аналіз моўных сродкаў з мэтай вызначэння культурных каштоўнасцей прадстаўнікоў нямецкага грамадства і грунтуецца на аналізе нямецкіх народных казак у апрацоўцы братаў Грым.

Агульнапрынятым з'яўляецца палажэнне аб тым, што мова адлюстроўвае ва ўсіх сваіх адзінках культуру народа. Разам з тым існуюць адзінкі, якія ў большай меры адлюстроўваюць спецыфічныя характарыстыкі матэрыяльнага і духоўнага жыцця народа і ў канцэнтраваным выглядзе нясуць этнакультурную інфармацыю. Праведзенае даследаванне паказала, што для казкі характэрны сімвалізм. Нацыянальная спецыфіка казак выяўляецца, у першую чаргу, у вобразах герояў. Напрыклад, шырока вядомы ў нямецкіх казках персанаж “die Hexe” (у літаральным перакладзе з нямецкай мовы азначае Ведзьма). Нямецкія ведзьмы жывуць у дагледжаных, сімпатычных, акуратных доміках, якія зроблены з пчэння, пірагоў і цукру, напрыклад:

— ...Sie sahen, dass das Häuslein aus Brot gebaut war und mit Kuchen gedeckt; aber die Fenster waren von hellen Zucker [3, S. 121].

У іх у хаце заўсёды парадак, чысціня, усё на сваім месцы: “Hernach wurden zwei schöne Bettlein weiß gedeckt” [3, S. 122]. Гэта сведчыць пра менталітэт і нацыянальны характар немцаў: яны заўсёды паслядоўныя, дакладныя і акуратныя.

Героём казак з'яўляецца просты чалавек: селянін, каваль, цяляр, салдат. З аднаго боку, казачнікі любуюцца яго працавітасцю і аптымізмам, з другога — малююць яго гаротнае становішча. Як правіла, у самым пачатку казак падкрэсліваецца беднасць мужыка: яму і яго сям'і няма чаго есці, няма ў што апрануцца:

— Eines Morgens ging der Holzhacker voller Sorgen hinaus in den Wald an seine Arbeit, und wie er da Holz hackte, stand auf einmal eine schöne große Frau vor ihm, die hatte eine Krone von leuchtenden Sternen auf dem Haupt und sprach zu ihm “ich bin die Jungfrau Maria: du bist arm und dürftig, bring mir dein Kind, ich will es mit mir nehmen, seine Mutter sein und für es sorgen.” Der Holzhacker gehorchte, holte sein Kind und übergab es der Jungfrau Maria, die nahm es mit sich hinauf in den Himmel [3, S. 46].

Пры аналізе казак мы звярнулі асаблівую ўвагу на ўласныя імёны, якія з'яўляюцца сродкамі рэпрэзентацыі этнакультурных асаблівасцей соцыуму. Тут варта ўказаць, што тыповымі імёнамі герояў нямецкіх казак з'яўляюцца Heinrich, Maria, Gretel, Holle, Johannes, Hänsel (Hans), Benjamin, Reginer:

— Der getreue Johannes war sein liebster Diener und hieß so, weil er ihm sein Leben lang so treu gewesen war [3, S. 66].

У нямецкай народнай казцы можна сустрэць тыпова казачныя (die Jungfrau Maria, der treue Johannes і інш.) ці адметна казачныя імёны (das Rotkäppchen, Aschenputtel, Rapunzel, Schneewittchen, Dornröschen), напрыклад:

— Abends, wenn es sich müde gearbeitet hatte, kam es in kein Bett, sondern musste sich neben den Herd in die Asche legen. Und weil es darum immer staubig und schmutzig aussah, nannten sie es Aschenputtel [3, S. 154].

Праведзены аналіз нямецкіх казак братаў Грым паказаў, што ў большасці бытавых казак і казак пра жывёл героі называюцца толькі па сваім сацыяльным статусе (König, Königin, Spielmann, Schneiderlein, Holzhacker, Trommler) ці па сваім прыродным паходжанні (Frosch, Wolf, Fuchs, Katze):

— Es war einmal ein wunderlicher Spielmann, der ging durch einen Wald mutterseelenallein und dachte hin und her [3, S. 77].

Той факт, што ў казцы мы знаходзім адлюстраванне падзелу грамадства ў адпаведнасці з сацыяльным статусам галоўнага героя, дазваляе нам зрабіць выснову, што для часу, апісанага ў казцы, характэрным з'яўляецца вылучэнне багатых і бедных, а таксама асаблівае стаўленне да багатых.

Адметнасць казкі як тэксту вызначае яе мова, якая валодае шэрагам спецыфічных асаблівасцей у залежнасці ад таго, маўленне якога героя, станоўчага або адмоўнага, мы аналізуем і як у ёй адлюстравалася мысленне прадстаўніка нямецкага соцыуму: аўтар надзяляе героя сваімі думкамі, на якія пэўным чынам уплывае нацыянальны менталітэт.

Адметнай асаблівасцю нямецкіх народных казак з'яўляецца тое, што ў апісанні герояў часта сустракаюцца розныя моўныя сродкі:

а) у тэксце ўжываюцца **назоўнікі з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі -chen, -lein**, якія выказваюць дадатковыя адценні значэння, іронію, знявагу:

— “Guten Tag, du altes Mütterchen”, sprach die Königstochter [3, S. 282].

— Der Riese wusste nicht, was er sagen sollte, und konnte es von dem Männlein nicht glauben [3, S. 144];

б) **приметнікі найвышэйшай ступені**, што гаворыць аб прамой экспліцытнай ацэнцы:

— “Königstochter, *jüngste*,

Mach mir auf!” [3, S. 42];

в) аўтары казак часта выкарыстоўваюць **метафару**, што дазваляе, пры ўжыванні слова ў пераносным значэнні на аснове падабенства двух прадметаў або з’яў, апісаць герояў твора:

— Die jüngste war so schön, dass *die Sonne* selber, die doch so vieles gesehen hat, *sich verwunderte*, sooft sie ihr ins Gesicht schien [3, S. 39].

У казках братоў Грым намі была адзначана агульная павышаная эмацыйнасць мовы герояў, якая перадаецца на аснове выкарыстання розных сродкаў: для нямецкай народнай казкі характэрным з’яўляецца актыўнае выкарыстанне розных **выклічнікаў** і гукаперайманняў, якія выкарыстоўваюцца з мэтай выказвання разнастайных пачуццяў і волевыяўленняў без іх называння:

— “*Ei!*”, tief der Bauer ganz böse, “wollt ihrs besser wissen als ich” [3, S. 73].

Выказванне І. Канта аб унутраным маральным законе знаходзіць пацвярджэнне ў нямецкіх народных казках. Усякая хлусня тут асуджалася, як і ўсякае парушэнне Боскага і чалавечага законаў: Da sagte der König: “Was du versprochen hast, das musst du auch halten; geh nur und mach ihm auf” [3, S. 42]. На аснове гэтага можна зрабіць выснову, што для нямецкага народа важнае значэнне маюць такія паняцці, як высакароднасць, неабходнасць выконваць абяцанні.

Заклучэнне. Мова і культура існуюць у дыялогу паміж сабой, паколькі суб’ект маўлення і яго адрасат — гэта заўсёды суб’екты культуры. Культура і мова — гэта формы свядомасці, якія адлюстроўваюць светапогляд чалавека і народа. Праз казкі адбываецца знаёмства чалавека са светам, спасціжэнне маральна-этычных нормаў жыцця, эстэтычнае і патрыятычнае выхаванне. Аналіз моўных сродкаў народнай казкі дазваляе сфарміраваць уяўленне пра менталітэт народа, яго традыцыі і прыярытэты.

Спіс цытуемых крыніц

1. Арутюнова, Н. Д. Дискурс. Речь. Лингвистический энциклопедический словарь / Н. Д. Арутюнова [и др.]; глав. ред. В. Н. Ярцева. — М.: Большая рос. энцикл., 2002. — С. 136—137, 408.
2. Мерзлякова, И. С. К пониманию национальной культуры через посредство лингвоспецифических концептов / И. С. Мерзлякова // Изв. РГПУ им. А. И. Герцена. — 2007. — № 33. — С. 96—175.
3. Kinder- und Hausmärchen / gesammelt durch die Brüder Grimm. — München: Artemis & Winkler, 1996. — 845 S.

УДК 81.271.2

А. С. Федкович, З. И. Корзун

Учреждение образования «Барановичский государственный университет», Барановичи

ФРАЗЕОСЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ «ЖИЗНЬ» В РУССКОМ ЯЗЫКОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Введение. Из всех творений языкового гения человека фразеология — наиболее сложное и самобытное явление. Фразеологический состав языка достаточно живо реагирует на развитие общества, весьма специфичен в каждую эпоху, в каждой стране и у каждого народа. Рассматриваемая нами категория «жизнь» является важной составляющей человеческого бытия, основным понятием любой лингвокультуры.

Основная часть. Данное исследование направлено на выявление и описание понятийных и семантических особенностей фразеосемантического поля (далее — ФСП) «жизнь» в русском языке. В качестве рабочего определения понятия ФСП, принятого в нашем исследовании, выступает определение, данное Л. И. Антроповой: ФСП — это «совокупность фразеологических единиц, которые находятся в определённых системных отношениях и объединяются общностью семантической темы и общностью выражения одного понятия» [1, с. 462].

Эмпирическим материалом исследования послужили 113 фразеологических единиц (далее — ФЕ), отобранных методом сплошной выборки из словарей: Е. А. Быстрова «Учебный фразеологический словарь русского языка», Л. А. Войнова «Фразеологический словарь русского языка», О. А. Семёнова «Русско-немецкий, немецко-русский словарь фразеологизмов», А. Н. Тихонов «Фразеологический словарь современного русского литературного языка», А. И. Фёдоров «Фразеологический словарь русского литературного языка».

Понятие «жизнь» относится к наиболее часто употребляемым категориям. Так, исследование исторических словарей и словарей современного русского языка позволило сформировать совокупную семантическую структуру категории «жизнь»: «состояние особи, существование отдельной личности» [2, с. 541]; «1. Совокупность явлений, происходящих в организмах, особая форма существования и движения материи, возникшая на определённой ступени ее развития; 2. Физиологическое существование человека, животного; 3. Деятельность общества